DOI: 10.33498/louu-2026-03-084

Олег Васьковський

кандидат юридичних наук,
суддя, секретар судової палати для розгляду справ
про банкрутство
Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
(Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-6752-6995
olvas1967@gmail.com

УДК 347.736

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ПРИРОДА БАЗОВИХ КАТЕГОРІЙ БАНКРУТСТВА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Анотація. У статті досліджено понятійний фундамент інституту банкрутства, що оформлений у базові категорії, такі як "неплатоспроможність", "банкрутство", "неоплатність", "неспроможність", тощо, які лягли в основу формування сучасного законодавства, його кодифікацію, правозастосування, формування судової практики та кристалізацію наукової думки в різноспрямовані доктринальні підходи до розуміння як інституту банкрутства, так і шляхів правового регулювання відносин, що виникають за економічної турбулентності суб'єктів господарювання.

Метою роботи є підвищення правової визначеності понятійного апарату інституту банкрутства. Об'ємний аналіз існуючих підходів до розуміння ключових дефініцій, зокрема формально-юридичного (кодифікаційно-позитивістського) підходу, економіко-правового та історико-правового підходів, а також підходу термінологічної диференціації та функціонального розмежування, проявив об'єктивну необхідність інтеграції їх між собою з метою досягнення єдності в розумінні ключових дефініцій як основного критерію типології економічної кризи боржника та проявлення більшої прогнозованості в застосуванні законодавства про банкрутство.

Також установлена доцільність застосування комбінованої моделі співвідношення базових категорій банкрутства, що дає змогу побудувати послідовну ієрархію та логіку переходів від неспроможності як загальної характеристики фінансової дисфункції крізь неплатоспроможність до банкрутства, як особливого правового статусу, встановленого судом.

Відтак проблемне нашарування економічних, юридичних і процедурних понять у межах одного термінологічного поля зумовлює основну проблему сучасного українського інсолвеційного регулювання, що можна вирішити шляхом чіткого розмежування рівнів, на яких дефініції мають застосовуватися. Запропонована чотирирівнева модель ієрархічного-структурного підходу уможливлює зняти суперечності між законодавством, яке оперує категоріями "неплатоспроможність" і "банкрутство" й судовою практикою, яка акцентується безпосередньо на "неоплатності".

Ключові слова: банкрутство; неплатоспроможність; неоплатність; неспроможність; конкурсне провадження.

© Олег Васьковський, 2026

Інститут банкрутства є одним із ключових елементів сучасного господарського правопорядку, оскільки він забезпечує стабільність економічного обороту, правове реагування на кризові явища у сфері господарювання, пов'язані

з втратою суб'єктом господарювання здатності виконувати свої грошові зобов'язання. В умовах ускладнення економічних процесів, підвищення фінансових ризиків і зростання кількості справ про неплатоспроможність особливого значення набувають чіткість, узгодженість і доктринальна вивіреність понятійно-категоріального апарату банкрутства, який слугує методологічною основою як для нормотворчості, так і для правозастосування.

Актуальність дослідження економіко-правової природи базових категорій банкрутства зумовлена насамперед тим, що в чинному правовому регулюванні та судовій практиці спостерігається неоднорідність у тлумаченні й застосуванні таких ключових понять, як "банкрутство", "неплатоспроможність", "неспроможність", "загроза неплатоспроможності", "конкурсне провадження" тощо. Попри кодифікацію вітчизняного законодавства про банкрутство та прийняття Кодексу України з процедур банкрутства[1] (далі – КУзПБ) зазначені категорії не завжди використовуються у сталому та системному значенні, що породжує колізії, ускладнює кваліфікацію правовідносин і негативно впливає на єдність судової практики.

Особливість інституту банкрутства полягає в його міждисциплінарному характері: базові категорії цього інституту мають одночасно економічний зміст і правову форму. Неплатоспроможність як економічний стан суб'єкта господарювання трансформується в юридично значущу обставину, яка слугує підставою для застосування спеціального правового режиму. Відтак, без урахування економічної природи відповідних явищ неможливо забезпечити адекватне правове регулювання, тоді як ігнорування юридичної специфіки цих категорій призводить до підміни правового аналізу суто фінансово-економічною оцінкою.

Практичне значення проблеми посилюється тим, що саме через тлумачення базових категорій банкрутства суди вирішують питання про відкриття провадження у справі про банкрутство, вибір процедури, визначення моменту виникнення конкурсних наслідків, обсяг обмежень прав боржника, характер і черговість задоволення вимог кредиторів тощо. Відсутність чіткого розуміння економіко-правової природи цих категорій створює ризик формального або фрагментарного правозастосування, яке не відповідає цілям інсолвенційного регулювання та не забезпечує балансу між приватними інтересами кредиторів і публічними інтересами економічної стабільності.

У правовій доктрині проблематика понятійно-категоріального апарату банкрутства традиційно розглядається або крізь призму загальної теорії зобов'язального та господарського права, або з позицій процесуального регулювання процедур банкрутства. Водночас економіко-правова природа базових категорій банкрутства як цілісна система, що безпосередньо впливає

[1] Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 17.03.2026).

на якість правозастосування, залишається недостатньо систематизованою. Це зумовлює потребу в доктринальному переосмисленні змісту й функціонального призначення таких категорій у контексті чинного законодавства та практики його застосування. Відтак дослідження економіко-правової природи базових категорій банкрутства та її значення для правозастосування є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному вимірах. Воно спрямоване на формування концептуально узгодженого підходу до розуміння ключових понять, підвищення правової визначеності та створення передумов для більш послідовного і прогнозованого застосування законодавства про банкрутство.

Національне законодавство про банкрутство оперує спеціальною термінологією, через яку розкривається економіко-правова природа цих правовідносин, формується їх структура. Чітке та зрозуміле розкриття юридичних понять є важливим завданням законодавця, що сприяє досягненню належного рівня якості нормативно-правового акта, а звідси й ефективного правозастосування. Незважаючи на певний період законодавчого регулювання та досвід дії кількох законодавчих актів у цій сфері, що передували КУзПБ, питання термінологічного характеру все ще залишаються актуальними та потребують удосконалення й щонайменше роз'яснень, коректного формулювання дефініцій ключових термінів.

Метою статті є комплексне наукове осмислення економіко-правової природи базових категорій банкрутства з метою формування концептуально узгодженого підходу до їх тлумачення та застосування у правозастосовній практиці, а також обґрунтування їх значення для забезпечення правової визначеності, єдності судової практики та ефективності правового регулювання. Для досягнення зазначеної мети у статті передбачається вирішення таких завдань: узагальнити та критично проаналізувати наявні доктринальні підходи до визначення і змісту базових категорій інституту банкрутства; розкрити економічний зміст і правове значення ключових категорій банкрутства та встановити їх співвідношення; виявити основні проблеми правозастосування, зумовлені неоднозначним тлумаченням і використанням базових категорій банкрутства в судовій практиці; обґрунтувати значення економіко-правової природи базових категорій банкрутства для забезпечення правової визначеності та ефективності правового регулювання.

Насамперед необхідно звернутися до аналізу таких базових категорій, як "неплатоспроможність", "неоплатність", "неспроможність" та "банкрутство". Саме ці поняття утворюють концептуальний фундамент у банкрутстві, оскільки вони визначають підстави відкриття провадження у справі про банкрутство, впливають на вибір і зміну процедур, обсяг правових обмежень щодо боржника, а також на характер і наслідки судових рішень у цій категорії справ. Доктринальне значення зазначених категорій полягає в тому, що через них право фіксує та юридично осмислює

pravoua.com.ua

економічний стан суб'єкта господарювання. Неплатоспроможність і неоплатність відображають різні аспекти фінансової кризи боржника, тоді як неспроможність і банкрутство виконують функцію узагальнюючих правових характеристик, що пов'язують економічну реальність із відповідними правовими наслідками. У цьому сенсі базові категорії банкрутства не є суто термінологічними конструкціями, а виступають інструментами правової кваліфікації економічних явищ, від точності яких залежить адекватність правового реагування. Водночас відсутність єдиного, концептуально узгодженого розуміння зазначених понять у доктрині та правозастосуванні призводить до фрагментації правового регулювання. Різне тлумачення категорій "неплатоспроможність", "неоплатність", "неспроможність" і "банкрутство" зумовлює неоднакові підходи судів до визначення моменту виникнення правових наслідків, критеріїв відкриття провадження у справі про банкрутство, умов переходу до ліквідаційної процедури та підстав визнання боржника банкрутом. За таких умов навіть формально досконалі процедурні механізми втрачають ефективність, оскільки застосовуються на різній понятійній основі.

З практичної точки зору ця проблема має системний характер. Саме через тлумачення базових категорій суд вирішує, чи є наявний фінансовий стан боржника достатнім для застосування процедур банкрутства, чи можливо відновлення платоспроможності, чи виправданим є перехід до ліквідації. Невизначеність у розумінні співвідношення неплатоспроможності та неоплатності створює ризик або передчасного визнання боржника банкрутом, або, навпаки, необґрунтованого затягування процедур за відсутності реальних економічних передумов для санації. Це негативно впливає як на інтереси кредиторів, так і на стабільність економічного обороту загалом. З огляду на це, удосконалення процедур банкрутства не може зводитися виключно до процесуальних змін або модифікації окремих інструментів інсолвенційного регулювання[2]. Без чіткого, внутрішньо узгодженого понятійно-категоріального апарату такі зміни мають фрагментарний характер і не забезпечують прогнозованості правозастосування. Саме тому доктри-

[2] Під інсолвенційним регулюванням розуміється система правових норм, принципів і процедур, спрямованих на врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з втратою або загрозою втрати боржником платоспроможності, з метою забезпечення впорядкованого, колективного та економічно обґрунтованого реагування на стан фінансової неспроможності шляхом застосування спеціальних процедур відновлення платоспроможності або ліквідації боржника із дотриманням балансу приватних інтересів кредиторів і публічних інтересів економічної стабільності. Таке регулювання виходить за межі суто процесуального оформлення процедур банкрутства і охоплює економіко-правовий механізм трансформації індивідуальних зобов'язальних правовідносин у колективний режим задоволення вимог кредиторів. Його зміст полягає не лише у фіксації факту неплатоспроможності, а й у створенні правових передумов для вибору оптимальної моделі реагування (санаційної або ліквідаційної) залежно від економічного стану боржника та перспектив збереження його господарської діяльності. Інсолвенційне регулювання поєднує в собі матеріально-правові елементи (визначення підстав, правового статусу боржника і кредиторів, наслідків неплатоспроможності) та процесуально-правові елементи (порядок ініціювання, перебігу та завершення процедур). Саме через цей механізм право здійснює інституціоналізацію економічної кризи боржника, переводячи її з площини приватного конфлікту у сферу публічно організованого правового врегулювання.

нальне осмислення змісту та співвідношення базових категорій банкрутства є передумовою ефективної реалізації законодавчих новел і необхідною умовою подальшого розвитку інституту неплатоспроможності як цілісного економіко-правового механізму. Отже, формування єдиного підходу до розуміння категорій "неплатоспроможність", "неоплатність", "неспроможність" і "банкрутство" має не лише теоретичне, а й безпосереднє прикладне значення. Воно спрямоване на забезпечення правової визначеності, уніфікацію судової практики та підвищення ефективності процедур банкрутства як інструменту впорядкованого й економічно обґрунтованого врегулювання фінансової неспроможності боржника.

Спробуємо на основі аналізу та систематизації висловлюваних у правовій літературі точок зору виділити основні концептуальні підходи до понятійно-категоріального апарату банкрутства, співвідношення / розмежування ключових категорій.

Формально-юридичний (кодифікаційно-позитивістський) підхід. Цей підхід ґрунтується на пріоритетному аналізі положень КУзПБ як центрального нормативного акта, що визначає юридичний зміст, умови виникнення та правові наслідки неплатоспроможності і банкрутства. У межах цього підходу вихідною методологічною установкою є теза про те, що правове значення мають лише ті ознаки та критерії відповідних категорій, які прямо або опосередковано закріплені у законі.

Відповідно до КУзПБ: *неплатоспроможність* розглядається як неспроможність боржника (іншого, ніж страховик або кредитна спілка) виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених КУзПБ (вона є передумовою застосування процедур банкрутства); *банкрутство* – це визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника. Отже, у нормативній конструкції КУзПБ неплатоспроможність виступає матеріальною передумовою застосування процедур банкрутства, тоді як банкрутство є процесуально опосередкованим і констатованим судом наслідком нездатності боржника відновити платоспроможність.

Поряд із цими категоріями чинна редакція КУзПБ виокремлює також *загрозу неплатоспроможності,* яку законодавець прямо визначає як фінансово-господарський стан боржника, що характеризується наявністю обставин, які підтверджують, що протягом наступних дванадцяти місяців боржник не зможе виконати свої грошові зобов'язання у встановлений строк або здійснювати платежі за звичайними господарськими операціями. Включення цього поняття до ст. 1 КУзПБ відбулося внаслідок змін, внесених Законом

pravoua.com.ua

№ 3985-IX від 19.09.2024[3], що дає підстави розглядати його як відносно нову нормативну категорію у вітчизняному праві банкрутства. Водночас загроза неплатоспроможності за своєю природою є значно більш оціночною категорією, ніж неплатоспроможність або банкрутство. Якщо останні пов'язані з уже наявною нездатністю виконати грошові зобов'язання або з її судовим встановленням, то загроза неплатоспроможності ґрунтується на прогнозі майбутнього фінансового стану боржника, підтвердженому сукупністю релевантних обставин. Саме тому її застосування потребує особливої обережності у правозастосуванні, належного стандарту доказування та переконливого обґрунтування причинно-наслідкового зв'язку між встановленими обставинами і прогнозованою неможливістю своєчасного виконання боржником грошових зобов'язань. Таке поняття доцільно розглядати не як "припущення" у суто гіпотетичному значенні, а як нормативно закріплений прогностичний юридичний критерій, призначений для раннього реагування на кризовий фінансовий стан боржника. У процесуально-правовому вимірі значення цієї категорії не обмежується лише можливістю ініціювання провадження. КУзПБ прямо передбачає право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство також у разі загрози неплатоспроможності боржника. Крім того, ця категорія має самостійне значення для оцінки належності поведінки органів управління боржника, оскільки ігнорування ознак такого стану може враховуватися при вирішенні питання про відповідальність осіб, які здійснювали управління боржником. У цьому аспекті загроза неплатоспроможності виконує не лише діагностичну, а й превентивно-регулятивну функцію, оскільки орієнтує керівництво боржника на своєчасне реагування на кризові тенденції та мінімізацію ризику завдання шкоди кредиторам.

Сучасна судова практика господарських судів загалом виходить із нормативного змісту категорій "неплатоспроможність" і "банкрутство", визначеного КУзПБ. Такий підхід послідовно відображається у правових позиціях Верховного Суду, який підкреслює нормативно зумовлений характер цих категорій та їх функціональний зв'язок із конкретними процедурами, передбаченими КУзПБ. Зазначений підхід отримав розвиток також у науково-практичних коментарях до КУзПБ, де неплатоспроможність трактується насамперед як юридичний стан, що потребує процесуалізованого врегулювання. Водночас аналіз легальних дефініцій дає змогу виявити внутрішню методологічну проблему цього підходу. Так, і неплатоспроможність, і банкрутство у КУзПБ визначаються через категорію *"неспроможність"*, яка при цьому не має самостійного нормативного визначення. Відсутність легальної дефініції неспроможності зумовлює необхідність звернення до загаль-

[3] Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації: Закон України від 19 вересня 2024 р. № 3985-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text> (дата звернення 17.03.2026).

номовного або доктринального тлумачення. У словниковому значенні "неспроможний" означає такий, що не може здійснити певну дію, є безсилим у досягненні відповідного результату[4]. Проте такого тлумачення явно недостатньо, оскільки воно не розкриває ані економічного змісту неспроможності, ані її правових критеріїв. У літературі у зв'язку з цим навіть висловлюється думка, що застосування при визначенні понять "банкрутство" та "неплатоспроможність" слова "неспроможність" є невиправданим і таким, що вводить в оману через складність перекладу. Неспроможність трактується як узагальнююче поняття, яке у широкому розумінні означає нездатність боржника розрахуватись з кредиторами. Стан неспроможності триває від моменту припинення платежів боржником і до завершення прави про банкрутство, а відтак пропонується до абз. 2 ч. 1 ст. 1 КУзПБ та абз. 13 ч. 1 ст. 1 КУзПБ внести зміни і замість слова "неспроможність" використовувати слово "нездатність"[5].

У сучасних англомовних дослідженнях поняття *insolvency* використовується як узагальнювальна категорія, що охоплює як нездатність боржника своєчасно виконувати грошові зобов'язання (cash-flow insolvency), так і ситуацію недостатності активів для покриття зобов'язань (balance-sheet insolvency). Порівняльний аналіз свідчить, що український законодавець, запозичивши термінологію "неспроможності" як елемент дефініцій, не забезпечив її системного нормативного наповнення, переклавши фактично це завдання на судову практику та доктрину.

Аналізований підхід має як свої переваги, так і певні обмеження. До його безперечних переваг належать: забезпечення високого рівня формальної правової визначеності та передбачуваності правозастосування; узгодженість із принципом верховенства права у контексті правової визначеності, а також із кодифікаційною логікою КУзПБ; сприяння уніфікації судової практики через орієнтацію на легальні дефініції, закріплені у законодавстві. Водночас такий підхід має і певні обмеження. Насамперед він схильний зводити складну економічну природу неплатоспроможності до її формально-юридичного нормативного визначення, не розкриває зміст категорії "неспроможність", через яку законодавець опосередковано формулює ключові поняття інституту банкрутства, а також потребує постійного доктринального та судового уточнення для подолання прогалин і невизначеностей законодавчого регулювання. З огляду на це нормативно-орієнтоване (кодифікаційне) тлумачення може розглядатися як необхідна, проте недостатня теоретична основа для комплексного осмислення базових категорій права банкрутства. Його ефективність значною мірою залежить від поєднання з економіко-правовим і функціональним аналізом, що дає змогу наповнити легальні дефініції

[4] *Словник української мови: в 11 т. Т. 5: Н-О* (АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, І. К. Білодід (голова редкол), Наук. думка 1974) 388.

[5] *Реалізація права на підприємницьку діяльність: стан та перспективи* (А Бобкова, А Захарченко (ред), Дакор 2021) 232.

pravoua.com.ua

змістом, який відповідає реальній економічній природі неплатоспроможності, та забезпечити їх належне і збалансоване застосування у правозастосовній практиці.

Економіко-правовий підхід виходить з того, що такі базові категорії інституту банкрутства, як "неплатоспроможність", "неоплатність", "неспроможність" і "банкрутство", не можуть бути адекватно пояснені виключно в межах формально-юридичного аналізу. Вони відображають реальні економічні процеси, які лише опосередковуються правом. У цьому сенсі зазначені категорії постають як інтегральні економіко-правові феномени, що поєднують фактичний фінансовий стан боржника з відповідними правовими наслідками.

У межах цього підходу неспроможність (фінансова неспроможність) розглядається насамперед як економічний стан суб'єкта господарювання, що характеризується втратою здатності належно виконувати грошові зобов'язання внаслідок дефіциту ліквідних коштів або недостатності активів. Такий стан може мати різну інтенсивність і тривалість, бути тимчасовим або стійким, а отже – не завжди зумовлює необхідність застосування ліквідаційних процедур. Саме тому економіко-правовий підхід принципово відрізняє фактичну фінансову кризу суб'єкта господарювання від її юридичної кваліфікації. З позицій цього підходу неплатоспроможність у розумінні КУзПБ є формою юридично релевантної фінансової неспроможності, яка набуває значення підстави для застосування спеціальних процедур банкрутства. КУзПБ визначає неплатоспроможність як неспроможність боржника виконати грошові зобов'язання після настання строку їх виконання інакше, ніж через застосування процедур, передбачених цим Кодексом. Тож право фіксує не будь-який економічний дефіцит, а лише такий його рівень і характер, який об'єктивно потребує колективного та процедурно впорядкованого правового реагування.

Важливим елементом економіко-правового підходу є розмежування неплатоспроможності та неоплатності. Неоплатність трактується як балансовий стан боржника, за якого вартість його активів є меншою за розмір зобов'язань, що свідчить про об'єктивну неможливість повного задоволення вимог кредиторів. Саме в цьому значенні категорія неоплатності активно використовується у судовій практиці Верховного Суду при вирішенні питання про визнання боржника банкрутом, де суди наголошують на необхідності встановлення недостатності майна боржника шляхом співвідношення активу і пасиву як економічного обґрунтування ліквідаційної процедури. Своєю чергою банкрутство в межах економіко-правового підходу розглядається як юридичний результат розвитку фінансової неспроможності, а не як її синонім. Воно є піковою стадією економічної кризи боржника, яка набуває правового значення лише після судового встановлення неможливості відновлення платоспроможності та вичерпання реалістичних санаційних

механізмів. У цьому аспекті банкрутство постає не просто як економічний факт, а як правовий статус, що фіксує остаточну трансформацію економічної неспроможності у ліквідаційний режим правового регулювання.

Зазначений підхід поділяється та розвивається низкою вітчизняних учених, зокрема В. Богатирем[6], Р. Поляковим[7] і Б. Поляковим, Л. Хомко, А. Яновицькою[8] та ін., а також простежується у працях, присвячених економіко-правовій природі банкрутства та співвідношенню фінансових і юридичних критеріїв неплатоспроможності. У їхніх дослідженнях банкрутство розглядається як інститут, що перебуває на перетині економіки та права і не може бути ефективно застосований без урахування реального фінансового стану боржника. Так, Б. Поляков, коментуючи поняття "неплатоспроможність", зауважує, що це завжди припущення, що в боржника недостатньо майна для оплати грошових вимог кредиторів (неоплатність). Неоплатність є підставою для визнання боржника банкрутом. Проте, щоб довести неоплатність, необхідно мати бухгалтерські документи боржника. Оскільки в кредитора таких документів немає, то законодавець як підставу для відкриття процедури банкрутства за ініціативою кредитора обрав неплатоспроможність, тобто припущення про неоплатність. Водночас говорити про неплатоспроможність як про фактор чи стан боржника можна лише тоді, коли вона має стійкий характер та не пов'язана з тимчасовими фінансовими труднощами боржника[9]. На думку М. Шинкар, на момент прийняття господарським судом заяви про визнання боржника банкрутом (неспроможним), нездатним виконувати свої грошові зобов'язання перед кредиторами чи стосовно здійснення обов'язкових платежів поняття банкрутства (неспроможності) ще, так би мовити, тільки зароджується, формується. На цьому етапі критеріями його наявності є неоплатність (якщо боржник – фізична особа) і неплатоспроможність (коли боржник є юридичною особою) як нездатність виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами. Інакше кажучи, на цій стадії неспроможність боржника існує у формі його неоплатності чи неплатоспроможності. Крім того, допоки господарський суд розглядає вказану справу й неспроможність боржника не визнана його рішенням, не можна виключати, що боржник насправді є платоспроможним[10]. В. Богатир доходить висновку, що неплатоспроможність

[6] В Богатир, *Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство* (Гельветика 2021) 210.

[7] Р Поляков, 'Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та в Німеччині' [2020] 8 Підприємництво, господарство і право 87–94.

[8] Л Хомко, А Яновицька, *Правове регулювання банкрутства: навч. посіб.* (Львів. держ. ун-т внутр. справ 2022) 280.

[9] Б Поляков, *Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл.* (Ін Юре 2011) 560; Б Поляков, 'Науково-практичний коментар Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" в редакції від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI' [2013] 1–2 Санація та банкрутство 256–260.

[10] М Шинкар, 'Правова природа банкрутства (неспроможності) банківських установ: доктринальні підходи' [2017] 5 Підприємництво, господарство і право 63–67.

pravoua.com.ua

передує неоплатності та включає її в себе, оскільки є ширшим поняттям. Неоплатність є кінцевим і найбільш несприятливим проявом неплатоспроможності [11].

Перевагами економіко-правового підходу є його здатність узгоджувати економічні критерії (ліквідність, платоспроможність, баланс активів і пасивів) із юридичними наслідками, передбаченими КУзПБ, а також пояснювати логіку поступового переходу від тимчасової фінансової кризи до визнання банкрутства. Цей підхід створює передумови для більш обґрунтованого вибору між санаційними та ліквідаційними процедурами і сприяє досягненню балансу між інтересами кредиторів і боржника. Водночас до недоліків цього підходу можна віднести ризик надмірної економізації правового аналізу, коли оцінка фінансового стану боржника підміняє собою юридичні критерії, чітко визначені законом. За відсутності належної доктринальної систематизації економіко-правовий підхід може призводити до різночитань у правозастосуванні та залежності судових рішень від оціночних економічних показників, що знижує рівень правової визначеності.

Отже, економіко-правовий підхід є концептуально обґрунтованим і продуктивним для пояснення природи базових категорій банкрутства, однак потребує подальшого теоретичного доопрацювання та чіткого співвіднесення з нормативною моделлю КУзПБ і усталеною судовою практикою. Саме така інтеграція дає змогу використати його потенціал без втрати юридичної чіткості та передбачуваності правового регулювання.

Історико-правовий підхід спрямований на виявлення генези, еволюції та семантичної трансформації базових категорій, що використовуються для позначення фінансової неспроможності боржника, зокрема понять: "неспроможність", "неплатоспроможність", "неоплатність" та "банкрутство". Його методологічною основою є реконструкція змісту відповідних юридичних конструкцій у різні історичні періоди з метою з'ясування, як змінювалися уявлення про фінансову неспроможність та правові наслідки такого стану. У межах національної правової традиції елементи регулювання неспроможності простежуються ще у пам'ятках давнього права, зокрема у Руській Правді[12], де відповідальність боржника будувалася переважно на персонально-майнових засадах, а нездатність виконати зобов'язання розглядалася як приватно-правовий факт, що зумовлював примусові наслідки особистого характеру. Подальший розвиток цієї проблематики відбувся у Соборному уложенні 1649 р., де поступово формується уявлення про майнову недостатність боржника як підставу для спеціального порядку задоволен-

[11] В Богатир, 'Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство' (дис д-ра ф-фії 081 "Право", 2020) 56.

[12] Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137– 144 <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (дата звернення 18.03.2026)

ня вимог кредиторів[13]. У класичній цивілістичній доктрині XIX – початку XX ст. неспроможність розумілася як стан майна боржника, за якого воно є недостатнім для задоволення вимог усіх кредиторів у встановленому порядку. Саме в цей період закріплюється балансова логіка оцінки неспроможності, що фактично відповідає сучасному поняттю неоплатності. Банкрутство при цьому трактувалося не як первинний стан, а як юридичний наслідок визнання такої неспроможності компетентним органом. У сучасній українській доктрині історико-правовий підхід представлений, зокрема, у працях, присвячених еволюції конкурсного процесу та поняття неспроможності (В. Джунь[14], Д. Опенько[15], І. Мікушева[16] та ін.). Ці дослідження звертають увагу на те, що історично поняття неспроможності та банкрутства не ототожнювалися: перше фіксувало економічний стан боржника, друге – його юридичну кваліфікацію та процесуальні наслідки.

Водночас історико-правовий підхід не є домінантним у сучасній правовій доктрині, оскільки він не дає безпосередніх відповідей на питання правозастосування в умовах чинного кодифікованого регулювання. Проте його значення полягає у можливості виявити причини термінологічної багатозначності та зрозуміти, чому в сучасному законодавстві та судовій практиці співіснують різні категорії, що описують фінансову неспроможність боржника. Саме історичний аналіз дає змогу пояснити, чому, наприклад, категорія неоплатності, відсутня у дефінітивному апараті КУзПБ, зберігає важливу роль у судовій практиці при вирішенні питання про визнання боржника банкрутом.

Серед переваг історико-правового підходу можна виділити те, що він: уможливлює простежити еволюцію правових уявлень про неспроможність і банкрутство; сприяє глибшому розумінню семантики та функціонального призначення відповідних категорій; пояснює витоки сучасних термінологічних колізій між законодавством і судовою практикою тощо. Водночас є і недоліки, серед яких: обмежена прикладна цінність для безпосереднього вирішення питань правозастосування; ризик механічного перенесення історичних конструкцій у сучасне регулювання без урахування економічного контексту; недостатня чутливість до процедурної логіки КУзПБ та ін.

Підхід термінологічної диференціації та функціонального розмежування. У сучасній правовій доктрині простежується підхід, у межах якого категорії "неплатоспроможність", "неспроможність", "банкрутство" та "неоплат-

[13] О Бондарчук, 'Історія розвитку банкрутства в Україні', *Круглий стіл "Правозастосування та судова практика у процедурах банкрутства і неплатоспроможності"* <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bondarchuk_.pdf> (дата звернення 17.03.2026).

[14] В Джунь, *Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні* (Юрид. практика 2006) 383; В Джунь, 'Про глосарій інституту неспроможності' [2003] 2 Вісник господарського судочинства 124–127.

[15] Д Опенько, 'Історико-правова еволюція інституту банкрутства' [2012] 3 Альманах права 414–416.

[16] І Мікушева, 'Розвиток нормативного регулювання відносин у сфері банкрутства в Україні' [2012] 2 Бюлетень Міністерства юстиції України 150–154.

pravoua.com.ua

ність" розглядаються як не тотожні, а такі, що мають різний нормативний і функціональний зміст. Метою цього підходу є усунення змішування економічних і юридичних критеріїв неплатоспроможності та забезпечення єдності правозастосування. Так, наприклад, О. Борейко, підкреслює необхідність розмежування "неспроможності" і "банкрутства" як споріднених, але різних за змістом категорій і наполягає та тому, що банкрутство слід розглядати як цілісну економіко-юридичну категорію, в основі якої лежить неплатоспроможність, а відмінною ознакою є недостатність майна для повного виконання зобов'язань у разі конкурсного провадження. З іншого боку, банкрутство необхідно розглядати як процес, що потребує управління та регулювання, тобто як систему економічних і юридичних відносин. Одним із учасників цих відносин є неспроможний господарюючий суб'єкт – поки що повноправний учасник економічних відносин, який користується правами та свободами в діях, розпорядженні майном тощо. Визнання боржника банкрутом переводить його в інший світ, іншу сферу економічних відносин – відносин банкрутства, де діють інші закони, правила. З боку підприємств – це перехід до особливого режиму взаємин, пов'язаного з відсутністю засобів, їх пошуком у тяжких умовах зовнішнього контролю з боку кредиторів і держави[17]. У контексті проблематики правової природи неплатоспроможності також варто згадати І. Рибку, який аналізує неплатоспроможність як юридичну категорію цивільно-правового порядку, що не зводиться до суто бухгалтерських чи економічних показників та пропонує визначення цивільно-правової неплатоспроможності у якості неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності у випадку, коли такі зобов'язання боржника не пов'язані із веденням ним підприємницької діяльності[18].

У межах аналізованого підходу "неспроможність" нерідко описується як ширше поняття, яке фіксує загальну економічну неспроможність суб'єкта виконувати зобов'язання, тоді як "неплатоспроможність" – це юридично релевантний стан, що включається у правовий режим КУзПБ і запускає (або виправдовує) застосування спеціальних процедур. Важливим уточненням є те, що для потреб відкриття провадження та руху процедури значущою є не будь-яка короткострокова нестача ліквідності, а така фінансова ситуація, яка набуває системного характеру. У літературі, зокрема, використовується дихотомія "абсолютної" та "відносної" неплатоспроможності[19]: абсолютна розглядається як стан, що об'єктивно несумісний із платоспроможністю без процедурного втручання, тоді як відносна може відображати тимчасові

[17] О Борейко, 'Категорії "неспроможність" і "банкрутство" в праві та теорії' [2012] 13 Правничий вісник Університету "КРОК" 68–72.
[18] І Рибка, 'Правова природа неплатоспроможності у цивільному праві України' [2016] 37(2) Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 40–45.
[19] Хомко, Яновицька (н 8) 280.

ускладнення ліквідності. Ця класифікація є корисною як доктринальний інструмент, однак її застосування в судовій аргументації потребує обережності: суд оперує насамперед нормативними критеріями КУзПБ, а не науковими моделями як самодостатньою підставою.

Ключовою ознакою поняття "банкрутство" є його статусний характер: банкрутство не існує як "факт сам по собі" – воно є результатом судового визнання у межах процедури, що завершується переходом до ліквідаційного механізму. Це відповідає визначенню КУзПБ та усталеній логіці конкурсного процесу.

Окремого значення в українській традиції набуває категорія "неоплатність" (insufficiency of assets), яка використовується для опису ситуації недостатності майна для покриття визнаних вимог кредиторів.

Верховний Суд у низці правових позицій послідовно наголошує на необхідності встановлення неоплатності боржника як ключової передумови ухвалення судового рішення про визнання його банкрутом. Зокрема, у постанові від 20.01.2026 у справі № 910/16249/21[20] Верховний Суд зазначив, що, визнаючи боржника банкрутом, суд має встановити його неоплатність, тобто недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, у зв'язку з чим з'ясувати актив і пасив боржника та зіставити показники обох величин. При цьому рішення суду не може ґрунтуватися виключно на клопотанні комітету кредиторів. Суд повинен встановити неплатоспроможність боржника шляхом аналізу повноти заходів, здійснених розпорядником майна у процедурі розпорядження майном, а також дослідити надані ним належні та допустимі докази на підтвердження належного проведення цієї процедури. Аналогічна правова позиція неодноразово відтворювалася у практиці Верховного Суду. Так, у постановах від 15.06.2021 у справі № 916/1950/16[21], від 29.07.2021 у справі № 925/409/20[22] та від 31.05.2022 у справі № 905/2852/16[23] суд наголосив, що встановлення неоплатності передбачає обов'язкове з'ясування складу активів і пасивів боржника та їх зіставлення для визначення достатності майна для задоволення вимог кредиторів. Ця позиція була підтверджена і в більш пізній практиці. Зокрема, у постанові від 12.06.2025 у справі № 904/1926/23[24] Верховний Суд вкотре зазначив, що при вирішенні питання про визнання боржника банкрутом суд повинен встановити його

[20] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 січня 2026 р. у справі № 910/16249/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133908570> (дата звернення 17.03.2026).

[21] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15 червня 2021 р. у справі № 916/1950/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97903203> (дата звернення 17.03.2026).

[22] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 липня 2021 р. у справі № 925/409/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98851450> (дата звернення 17.03.2026).

[23] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 31 травня 2022 р. у справі № 905/2852/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849252> (дата звернення 17.03.2026).

[24] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12 червня 2025 р. у справі № 904/1926/23 < https://reyestr.court.gov.ua/Review/128847568> (дата звернення 17.03.2026).

неоплатність, тобто недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, з'ясувавши актив і пасив боржника, та порівняти їх показники. При цьому підкреслено, що рішення суду не може ґрунтуватися лише на клопотанні комітету кредиторів, а має базуватися на дослідженні повноти заходів, проведених розпорядником майна у процедурі розпорядження майном, і на оцінці належних і допустимих доказів проведення цієї процедури. Крім того, у постанові від 12.01.2021 у справі № 910/13216/19[25] Верховний Суд зазначив, що при ухваленні постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури має бути доведений факт стійкої неплатоспроможності боржника. У зв'язку з цим суд повинен встановити неоплатність боржника, що передбачає обов'язкове з'ясування як активу, так і пасиву боржника та їх порівняння. Тож сформована практика Верховного Суду свідчить про те, що встановлення неоплатності боржника розглядається як необхідний елемент судового дослідження фінансового стану боржника у процедурі банкрутства, який передбачає комплексний аналіз структури його активів і пасивів та не може бути підмінений формальним погодженням із позицією кредиторів.

Отже, у межах аналізованого підходу "неоплатність" може розглядатися як кваліфікуючий економіко-правовий критерій, що підлягає встановленню судом на стадії вирішення питання про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, оскільки саме вона відображає недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів шляхом зіставлення його активів і пасивів. Натомість категорія "неплатоспроможність" використовується законодавцем у іншому процесуально-правовому контексті: вона слугує загальною підставою для застосування процедур банкрутства та охоплює ситуації, у межах яких ще зберігається можливість відновлення платоспроможності боржника через процедури санації, реструктуризації або інші передбачені КУзПБ механізми врегулювання заборгованості. У такому розумінні зазначені категорії не є тотожними: неплатоспроможність характеризує юридично значущий фінансовий стан боржника, що зумовлює можливість застосування процедур банкрутства, тоді як неоплатність виконує функцію спеціального критерію, який підлягає встановленню судом при переході до ліквідаційної стадії провадження, коли підтверджується неможливість відновлення платоспроможності боржника іншими передбаченими законом способами.

Перевагами аналізованого підходу є, по-перше, термінологічна визначеність, оскільки він зменшує ризик ототожнення категорій "неплатоспроможність" і "банкрутство", а також змішування юридичної неспроможності боржника з тимчасовою неліквідністю чи ситуативними труднощами виконання окремих зобов'язань. По-друге, його перевагою є функціональна

[25] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12 січня 2021 р. у справі № 910/13216/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94320564> (дата звернення 17.03.2026).

придатність для правозастосування, адже він дає змогу коректно співвіднести відповідні категорії з різними стадіями провадження у справі про банкрутство: ініціюванням і здійсненням процедур, вибором подальшої судової процедури та, за наявності встановлених законом підстав, визнанням боржника банкрутом. По-третє, такий підхід забезпечує економіко-правову узгодженість, оскільки підкреслює, що інсолвенційне регулювання реагує не на сам факт існування окремого боргу, а на такий фінансовий стан боржника, за якого задоволення вимог кредиторів потребує застосування спеціального колективного режиму, передбаченого КУзПБ. Водночас цей підхід не позбавлений і певних обмежень. Одним із них є ризик доктринальної надбудови над законом: окремі класифікації, зокрема поділ неплатоспроможності на абсолютну й відносну, не закріплені в тексті КУзПБ, а тому можуть використовуватися лише як допоміжні аналітичні конструкції, але не як замінники нормативних критеріїв. Іншим обмеженням є небезпека змішування критеріїв, релевантних для різних стадій провадження. Саме в цьому аспекті принципове значення має правова позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 16.01.2024 у справі № 908/713/20[26], згідно з якою ознаки неплатоспроможності боржника не визначаються самим лише співвідношенням активів і пасивів, а мають встановлюватися за сукупністю обставин, що свідчать про неможливість виконання після настання строку грошових зобов'язань перед кредиторами інакше, ніж через застосування процедур, передбачених КУзПБ. Верховний Суд також наголосив, що причини такої неможливості не зводяться лише до недостатності майна боржника, а можуть бути зумовлені й іншими обставинами; отже, механічне перенесення критерію неоплатності на стадію встановлення ознак неплатоспроможності або вирішення питання про закриття провадження у справі є методологічно некоректним. Крім того, застосування цього підходу потребує чіткої методики доказування. Ідеться не лише про аналіз активів і пасивів боржника, а й про оцінку ліквідності активів, характеру обмежень щодо їх відчуження чи використання, реального фінансово-господарського стану боржника, його поведінки щодо кредиторів, а в разі застосування категорії загрози неплатоспроможності, – також про належне обґрунтування прогнозу щодо здатності виконувати грошові зобов'язання у межах наступних 12 місяців. Без такої доказової рамки розмежування відповідних категорій ризикує залишитися суто декларативним. Отже, підхід, заснований на термінологічній диференціації та функціональному розмежуванні суміжних понять, забезпечує більш коректне розуміння базових категорій права банкрутства як елементів різної юридичної природи і різного процесуального призначення. *Неплатоспроможність* у цьому контексті постає як юридично значущий фінансовий стан боржника, що зумовлює можливість

[26] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 січня 2024 р. у справі № 908/713/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670550> (дата звернення 17.03.2026).

застосування процедур, передбачених КУзПБ; *неспроможність* – як ширша за змістом економіко-правова характеристика, яка в доктринальному вимірі може використовуватися для пояснення матеріальної природи кризового стану боржника; *банкрутство* – як встановлений господарським судом правовий статус, з яким закон пов'язує чіткі процедурні наслідки; *неоплатність* – як критерій недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів, що набуває особливої ваги насамперед при вирішенні питання про визнання боржника банкрутом і перехід до ліквідаційної процедури, але не може підміняти собою законодавче поняття неплатоспроможності. Такий висновок узгоджується як із системою категорій КУзПБ, так і з підходом Верховного Суду, який вимагає оцінювати неплатоспроможність не формально, а з урахуванням реального економічного змісту діяльності боржника та інтересів кредиторів.

Підхід термінологічної диференціації та функціонального розмежування зосереджується насамперед на юридичній термінології та структурі правового регулювання. Його вихідним пунктом є теза про те, що категорії "неплатоспроможність", "неоплатність", "неспроможність" і "банкрутство" мають різний правовий статус, функціональне призначення та нормативні наслідки, а отже, не можуть застосовуватися як синоніми. У межах цього підходу ключовим є розмежування понять залежно від їх ролі у процедурі: одні слугують підставами для відкриття провадження, інші – критеріями переходу між процедурами або умовами визнання боржника банкрутом. Пріоритет надається внутрішній узгодженості правової системи, точності термінології та коректності правозастосування. Натомість економіко-правовий підхід виходить із економічної сутності явищ, які право покликане врегулювати. У центрі його уваги перебуває фінансовий стан боржника як об'єктивна економічна реальність (ліквідність, структура активів і пасивів, платіжні потоки, перспективи відновлення діяльності), а правові категорії розглядаються як інструменти юридичної фіксації та інституціоналізації цієї реальності. У межах цього підходу важливо не лише те, як поняття названі та розмежовані, а те, на який тип економічної дисфункції вони реагують і яку модель правового втручання запускають – санаційну чи ліквідаційну. Отже, принципова відмінність між підходами, на нашу думку, полягає у напрямі аналітичного руху: підхід термінологічної диференціації рухається від права до економіки, вибудовуючи чітку понятійну архітектуру для правозастосування, тоді як економіко-правовий підхід рухається від економіки до права, обґрунтовуючи зміст і функції правових категорій через реальні фінансові процеси. У сукупності ці підходи не заперечують один одного, а виконують комплементарну роль у формуванні цілісної теорії права неплатоспроможності.

Узагальнення здійсненого нами аналізу формально-юридичного (кодифікаційно-позитивістського), економіко-правового, історико-правового

підходів, а також підходу термінологічної диференціації та функціонального розмежування дає підстави для висновку, що зазначені методології не є взаємовиключними. Навпаки, кожна з них фіксує окремий вимір того чи іншого явища, який не може бути адекватно охоплений лише одним інструментарієм. Формально-юридичний підхід забезпечує нормативну визначеність і коректну реконструкцію волі законодавця в межах позитивного права, насамперед КУзПБ, задаючи обов'язкову рамку правозастосування. Водночас економіко-правовий підхід відтворює матеріальну природу неплатоспроможності як економічного стану (ліквідність, структура активів і пасивів, платіжні потоки, перспективи відновлення тощо), без урахування якого правове регулювання ризикує залишитися формальним і нефункціональним. Історико-правовий підхід своєю чергою виконує роль методологічного "контролю змісту" понять, уможливлюючи виявити джерела термінологічної багатозначності та пояснити, чому низка категорій (зокрема, "неспроможність", "неоплатність") має різні смислові нашарування в доктрині та практиці. Нарешті, підхід термінологічної диференціації та функціонального розмежування переводить ці напрацювання у площину операційної придатності: він розподіляє базові категорії за їх правовою функцією (передумова відкриття провадження, критерій вибору / зміни процедури, умова визнання банкрутом, наслідок для майна і управління), зменшуючи ризики підміни понять і забезпечуючи методологічну дисципліну правозастосування.

У правовій системі *поняття "банкрутство"* виконує подвійну концептуальну функцію, що зумовлює можливість і водночас необхідність його тлумачення у широкому та вузькому значеннях. Така дуальність не є термінологічною похибкою чи проявом непослідовності законодавця, а відображає структурну складність інсолвенційного регулювання, у межах якого одне й те саме поняття використовується на різних рівнях правового узагальнення.

У *широкому розумінні* банкрутство слугує узагальнюючим поняттям, через яке ідентифікується вся сукупність правових норм, інститутів і процедур, спрямованих на врегулювання ситуацій, коли суб'єкти господарювання не виконують або не здатні виконувати свої зобов'язання перед контрагентами. Саме в цьому значенні поняття "банкрутство" використовується як назва правового інституту та відповідної галузі (підгалузі) регулювання, що охоплює питання відкриття провадження, застосування відновлювальних і ліквідаційних процедур, формування кола кредиторів, встановлення мораторію, особливостей управління боржником тощо. У такому значенні банкрутство фактично функціонує як системотвірна категорія, яка об'єднує різнорідні за змістом норми матеріального та процесуального права в єдиний комплекс інсолвенційного регулювання. Саме виходячи з цього широкого розуміння побудовані й процесуальні конструкції: судові справи позначаються як справи про банкрутство, звернення ініціюючих кредиторів – як за-

pravoua.com.ua

яви про відкриття провадження у справі про банкрутство, а відповідні процедури – як процедури у справі про банкрутство. На цьому рівні поняття "банкрутство" не зводиться до певного фінального результату провадження, а охоплює весь комплекс правових механізмів реагування на фінансову неспроможність боржника, включно з тими, що спрямовані на відновлення його платоспроможності. Водночас у межах того самого правового масиву поняття "банкрутство" використовується й у вужчому, спеціальному значенні, яке має чітко визначений матеріально-правовий і статусний характер.

У *вузькому розумінні* банкрутство означає встановлений судом стан боржника, за якого визнано неможливість відновлення його платоспроможності та підтверджено, що задоволення вимог кредиторів може бути здійснене виключно шляхом ліквідації майна боржника. Саме таке розуміння банкрутства пов'язане з переходом до ліквідаційної процедури та припиненням господарської діяльності боржника як самостійного суб'єкта. Отже, вузьке розуміння банкрутства фіксує не інститут загалом, а його фінальну фазу, у межах якої провадження досягає своєї граничної правової форми. У цьому значенні банкрутство виступає не як загальна назва правового регулювання, а як конкретний юридичний статус, що настає на підставі судового рішення і зумовлює радикальні матеріально-правові наслідки: припинення управління боржником, формування ліквідаційної маси, пропорційне задоволення вимог кредиторів та припинення юридичної особи.

Отже, широке й вузьке розуміння поняття "банкрутство" співвідносяться як інституційний і статусний рівні правового регулювання. У широкому значенні банкрутство виступає узагальнювальною категорією, що позначає сферу правового регулювання неплатоспроможності загалом і охоплює сукупність процедур, спрямованих як на відновлення платоспроможності боржника, так і на ліквідацію його майна з метою задоволення вимог кредиторів. У вузькому значенні банкрутство характеризує юридичний результат відповідної стадії провадження у справі про банкрутство – встановлений судом стан боржника, що констатує неможливість відновлення його платоспроможності та зумовлює застосування ліквідаційної процедури. Усвідомлення цієї дуальності має принципове значення як для правової доктрини, так і для правозастосування, оскільки дає змогу уникнути ототожнення банкрутства як правового інституту із банкрутством як процесуально встановленим статусом боржника, що виникає на певній стадії провадження у справі про банкрутство. Таке розмежування сприяє більш точній інтерпретації норм законодавства про неплатоспроможність та забезпечує послідовність їх застосування в судовій практиці. Подібна диференціація простежується і в зарубіжних правових системах. У праві ЄС та англо-американській правовій традиції інститут неплатоспроможності ("insolvency law") охоплює комплекс процедур колективного врегулювання боргових вимог, тоді як "bankruptcy" або ліквідаційна процедура розглядається як

один із можливих результатів такого провадження після встановлення нездатності боржника відновити платоспроможність. Відповідно розмежування інституційного та статусного аспектів банкрутства відображає загальну логіку сучасного інсолвенційного регулювання. Отже, розмежування широкого та вузького розумінь банкрутства відображає багаторівневий характер правового регулювання відносин неплатоспроможності та створює методологічну основу для системного й послідовного застосування законодавства у справах про банкрутство.

Банкрутство за своєю природою є комплексним економіко-правовим явищем, у межах якого право інституціоналізує стан глибокої фінансової дисфункції суб'єкта господарювання та переводить його з площини індивідуальних зобов'язальних відносин у режим публічно організованого колективного врегулювання. Його економічною основою є стійка неспроможність боржника забезпечити належний обіг грошових потоків та/або достатність активів для задоволення вимог кредиторів, тоді як правовою формою виступає встановлений судом статус боржника, який легітимує застосування спеціального інсолвенційного режиму. З економічної точки зору банкрутство фіксує завершальну стадію фінансової кризи підприємства, за якої відновлення платоспроможності визнається об'єктивно неможливим або економічно недоцільним. Воно відображає не окреме порушення зобов'язання, а системну дисфункцію господарської діяльності боржника, що унеможливлює продовження економічної активності без непропорційного збільшення втрат для кредиторів та порушення стабільності економічного обороту. У правовому розумінні банкрутство постає кваліфікованим юридичним наслідком неплатоспроможності, який виникає виключно на підставі судового рішення та зумовлює докорінну трансформацію правового статусу боржника. Визнання банкрутом означає перехід від процедур, спрямованих на з'ясування фінансового стану боржника та оцінку можливості відновлення його платоспроможності (зокрема процедури розпорядження майном), до ліквідаційної моделі врегулювання. Саме в межах попередніх процедур відбувається консолідація та перевірка інформації про активи, пасиви й економічні перспективи боржника, що фактично визначає подальший рух провадження у справі про банкрутство та перспективи збереження або припинення господарської діяльності. У ліквідаційній стадії індивідуальні права кредиторів підпорядковуються спеціальним принципам конкурсного провадження (конкурсності, пропорційності та рівності кредиторів), що забезпечує упорядкований розподіл майнової маси боржника. Отже, економіко-правова природа банкрутства полягає в поєднанні двох взаємозв'язаних елементів: економічного – визнання стійкої фінансової неспроможності боржника, яка унеможливлює відновлення його платоспроможності у межах звичайної господарської діяльності; та правового – встановлення спеціального публічно організованого режиму ліквідації майнової

pravoua.com.ua

маси боржника, спрямованого на справедливий і пропорційний розподіл економічних втрат між кредиторами.

Банкрутству у вузькому розумінні, на нашу думку, притаманні такі ключові *ознаки*, які відрізняють його від суміжних категорій неплатоспроможності та неспроможності: 1) *судово-статусний характер* – банкрутство не є фактичним станом, що існує незалежно від правової оцінки, а виникає виключно внаслідок судового визнання. До моменту ухвалення відповідного судового рішення (постанови про визнання боржника банкрутом) боржник може перебувати у стані неплатоспроможності, однак не має статусу банкрута; 2) *ліквідаційна спрямованість* – сутнісною ознакою банкрутства є орієнтація на ліквідаційний спосіб задоволення вимог кредиторів. Банкрутство фіксує вичерпання або недоцільність відновлювальних механізмів і слугує правовою підставою для припинення господарської діяльності боржника; 3) *системний характер фінансової неспроможності* – банкрутство передбачає наявність стійкої, а не тимчасової фінансової кризи, що унеможливлює виконання зобов'язань загалом. Воно не зводиться до окремих прострочень чи локальних дефіцитів ліквідності; 4) *конкурсність і колективність урегулювання* – у стані банкрутства індивідуальні вимоги кредиторів трансформуються у конкурсні, а задоволення вимог здійснюється в межах єдиної ліквідаційної маси за правилами черговості та пропорційності; 5) *публічно-правовий елемент* – банкрутство виходить за межі приватного спору між боржником і кредитором та реалізується за участю суду й інших уповноважених суб'єктів, що зумовлює публічний інтерес у впорядкованому завершенні економічно неспроможної діяльності; 6) *незворотність правових наслідків* – визнання боржника банкрутом зумовлює незворотні матеріально-правові наслідки, зокрема, втрату боржником контролю над майном і управлінням, формування ліквідаційної маси та припинення юридичної особи після завершення процедури. Банкрутство є економіко-правовим інститутом граничного характеру, який фіксує момент переходу від спроб збереження економічної суб'єктності боржника до її правового припинення в інтересах упорядкування господарського обороту. Його природа полягає не в покаранні боржника, а в раціоналізації економічних втрат, забезпеченні правової визначеності та справедливому розподілі обмежених ресурсів у ситуації незворотної фінансової неспроможності.

Отже, вважаємо, що "банкрутство" може бути визначене як установлений судом економіко-правовий стан боржника, який полягає у визнанні стійкої та незворотної фінансової неспроможності відновити платоспроможність у межах судових процедур і який зумовлює запровадження публічно організованого ліквідаційного режиму в рамках ліквідаційної процедури з метою пропорційного та конкурсного задоволення вимог кредиторів і остаточного припинення економічної суб'єктності боржника.

Поряд із цим поняття *"неплатоспроможність"* набуло поширення як у науковій літературі, так і в національному законодавстві. Це зумовлено передусім семантичною точністю цього терміна та його здатністю безпосередньо відображати сутність відповідного соціально-економічного явища. Нездатність суб'єкта господарювання виконувати грошові зобов'язання після настання строку їх виконання, тобто сплачувати борги перед кредиторами, найбільш адекватно описується саме через категорію *"неплатоспроможність"*, яка логічно протиставляється стану *"платоспроможності"*. У цьому значенні термін "неплатоспроможність" є найбільш влучним для позначення такого фінансово-господарського стану боржника, який свідчить про істотне порушення його здатності виконувати грошові зобов'язання та потребує правової оцінки в контексті можливого застосування процедур банкрутства. Йдеться про ситуацію, коли внутрішні грошові ресурси суб'єкта господарювання виявляються недостатніми для належного виконання зобов'язань перед кредиторами, що зумовлює необхідність використання інших майнових активів боржника або спеціальних правових механізмів врегулювання заборгованості. З економічної точки зору неплатоспроможність можна охарактеризувати як *кризу платіжної спроможності суб'єкта господарювання,* пов'язану з дисбалансом між його зобов'язаннями та доступними ліквідними ресурсами. У правовому вимірі така ситуація стає підставою для застосування інсолвенційних механізмів, передбачених законодавством про банкрутство, спрямованих або на відновлення платоспроможності боржника, або, у разі неможливості такого відновлення, на впорядковане задоволення вимог кредиторів.

У цьому контексті доцільно враховувати, що в межах провадження у справі про банкрутство встановлення неплатоспроможності має певну процесуальну динаміку. На початковому етапі вона встановлюється судом у межах вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі наявності ознак неспроможності боржника виконувати грошові зобов'язання. Водночас остаточне підтвердження стійкості такого стану відбувається вже в ході подальших процедур провадження (зокрема, під час формування реєстру вимог кредиторів, аналізу фінансового стану боржника та оцінки можливості відновлення його платоспроможності). У цей період боржник зберігає право погасити заборгованість перед кредиторами, що може призвести до припинення провадження у справі про банкрутство. Лише у випадку, коли проведений у процедурі розпорядження майном аналіз підтверджує неможливість відновлення платоспроможності, провадження переходить до наступних процедур – санації або ліквідації. Тож *неплатоспроможність* у доктринальному та процесуально-правовому значенні доцільно розглядати як *економіко-правовий стан фактичної неспроможності боржника виконати грошові зобов'язання у встановлені строки, який виступає матеріальною передумовою застосування процедур*

pravoua.com.ua

банкрутства. Натомість *банкрутство* є вже не економічним станом, а *юридичним статусом,* що виникає лише після прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом у порядку, передбаченому КУзПБ. Таке розмежування дає змогу чітко відрізняти *фактичний фінансовий стан боржника (неплатоспроможність) від його процесуально встановленого правового статусу (банкрутство),* що має принципове значення як для доктринального осмислення інституту банкрутства, так і для належного застосування відповідних процедур у судовій практиці.

Неплатоспроможність – це стабільна фінансова неспроможність боржника виконувати грошові зобов'язання, підтверджена певними економічними критеріями (прострочка, недостатність активів, дефіцит ліквідності тощо). У КУзПБ неплатоспроможність виступає: матеріальною передумовою судових процедур, станом, який підлягає перевірці судом на стадії відкриття провадження (ст. 34, 39 КУзПБ), підставою для запуску процедур відновлення або ліквідації. Неплатоспроможність – це вже юридично значуща економічна категорія, але ще не юридичний статус. *Банкрутство* – це вже юридично встановлений судом стан боржника, який унаслідок стійкої неплатоспрожності не здатен відновити платоспроможність і завершенням якого може бути ліквідація чи інші правові наслідки, визначені КУзПБ. Це – юридичний факт, що виникає виключно за рішенням суду.

Економіко-правова природа неплатоспроможності проявляється у тому, що вона є саме економіко-правовим станом суб'єкта господарювання, у якому об'єктивна фінансова дисфункція (порушення здатності забезпечувати належний грошовий обіг) набуває юридичної релевантності й слугує підставою для застосування спеціального інсолвенційного режиму. Її економічний зміст полягає в дефіциті платіжної спроможності (переважно cash-flow), а правова форма – у процедуризації цього стану через норми КУзПБ, що трансформують приватні вимоги кредиторів у колективний порядок врегулювання. На відміну від банкрутства, неплатоспроможність не є фіналізацією інсолвенційного процесу і не передбачає презумпції незворотності. Вона виконує тригерну функцію: запускає або обґрунтовує застосування процедур, спрямованих на стабілізацію або реструктуризацію зобов'язань, збереження економічної цінності боржника та мінімізацію сукупних втрат. Отже, економіко-правова природа неплатоспроможності визначається поєднанням: економічної неспроможності виконувати грошові зобов'язання у строк (ліквіднісний вимір); правової кваліфікації цього стану як підстави колективного, публічно організованого врегулювання.

Ознаки неплатоспроможності суб'єкта господарювання можна виділити такі: 1) *становий характер* – неплатоспроможність є саме станом, а не статусом: вона може існувати до та поза судовим визнанням і не тотожна ліквідаційному наслідку; 2) *платіжно-ліквіднісний вимір (cash-flow)* – ключовою є нездатність своєчасно виконувати грошові зобов'язання у звичайно-

му господарському обороті; балансовий дефіцит не є обов'язковим; 3) *процедурна релевантність* – юридичного значення набуває лише та фінансова неспроможність, яка об'єктивно потребує процедур КУзПБ (тимчасові збої ліквідності без системного характеру не утворюють неплатоспроможності у правовому сенсі); 4) *потенційна оборотність* – неплатоспроможність принципово оборотна: допускає відновлення платоспроможності через санацію, реструктуризацію або інші відновлювальні механізми; 5) *колективізація захисту без ліквідаційної презумпції* – стан неплатоспроможності трансформує індивідуальні способи захисту в колективний режим, але не передбачає автоматичного припинення господарської правосуб'єктності. Отже, неплатоспроможність – це юридично релевантний економічний стан, що обґрунтовує застосування процедур колективного врегулювання з потенціалом відновлення, тоді як банкрутство – встановлений судом, констатований ним по суті статус, який фіксує незворотність кризи та легітимує ліквідацію. Їх чітке розмежування є методологічною передумовою коректного правозастосування: неплатоспроможність відкриває шлях до процедур, банкрутство – завершує їх ліквідаційним процесом.

Зіставлення, порівняння ознак неплатоспроможності та банкрутства виявляє принципові відмінності між цими категоріями, що зумовлюють їх різне функціональне призначення в інсолвенційному регулюванні. Передусім неплатоспроможність і банкрутство різняться за своєю юридичною природою. Неплатоспроможність постає як економіко-правовий стан суб'єкта господарювання, що характеризується порушенням його здатності виконувати грошові зобов'язання у встановлені строки. Вона може існувати незалежно від судового підтвердження і набуває правового значення остільки, оскільки потребує застосування спеціальних процедур колективного врегулювання. Натомість банкрутство є судом встановленим статусом, який виникає виключно на підставі відповідного судового рішення та не може існувати поза процедурним оформленням. Відмінність між цими категоріями простежується й за їх функціональною роллю. Неплатоспроможність виконує тригерну функцію: вона є підставою для відкриття та перебігу інсолвенційних процедур, зокрема відновлювальних за своїм характером. Банкрутство, навпаки, має фіналізаційне значення, оскільки фіксує момент, коли відновлення платоспроможності визнано неможливим або економічно недоцільним, і зумовлює перехід до ліквідаційного способу задоволення вимог кредиторів. Суттєвою є також відмінність у економічному вимірі цих понять. Неплатоспроможність насамперед пов'язується з дефіцитом платіжної спроможності, тобто з проблемами ліквідності та грошових потоків. Вона може виникати за наявності активів, формально достатніх для покриття зобов'язань, але недоступних для своєчасного виконання платежів. Банкрутство ж відображає якісно інший стан – стійку та незворотну фінансову неспроможність, за якої економічні передумови для продовження діяльності

pravoua.com.ua

або відновлення платоспроможності вичерпані. Ця відмінність зумовлює й відмінне ставлення до оборотності фінансової кризи. Неплатоспроможність за своєю природою є потенційно оборотною: вона допускає можливість стабілізації, реструктуризації зобов'язань або санації боржника. Банкрутство, навпаки, передбачає заперечення оборотності, оскільки фіксує остаточну неспроможність боржника та правову неможливість повернення до нормального господарського обороту. Важливою ознакою розмежування є також роль балансового критерію (неоплатності). Для неплатоспроможності неоплатність не є визначальною: стан неплатоспроможності може існувати без установлення недостатності активів порівняно з пасивами. У випадку банкрутства, навпаки, балансовий критерій набуває кваліфікуючого значення, оскільки саме недостатність майна легітимує ліквідаційний характер процедури та виправдовує припинення економічної суб'єктності боржника. Нарешті, наслідки для правового статусу суб'єкта господарювання істотно відрізняються. Неплатоспроможність не заперечує існування боржника як учасника господарського обороту й не передбачає автоматичної втрати управлінської чи майнової автономії поза межами встановлених процедурних обмежень. Банкрутство ж зумовлює радикальну зміну статусу боржника: втрату контролю над майном, формування ліквідаційної маси та, у підсумку, припинення юридичної особи. Отже, зіставлення ознак неплатоспроможності та банкрутства свідчить, що вони відображають різні стадії та різний рівень глибини фінансової кризи. Неплатоспроможність є вихідним, процедурно релевантним станом, спрямованим на пошук відновлювальних рішень, тоді як банкрутство – кінцевим статусом, що фіксує незворотність кризи та обґрунтовує ліквідаційний спосіб врегулювання.

Поняття *"неспроможність"* у національному законодавстві не має понятійного визначення. У Господарському кодексі України[27] (втратив чинність), неспроможність означала нездатність у встановлений строк виконувати свої грошові зобов'язання перед іншими особами (ч. 1 ст. 209), що за змістом діючого нормативного регулювання, означає "неплатоспроможність". У науковій літературі "неспроможність" часто використовується як синонім "банкрутства" у широкому значенні, наприклад "законодавство про неспроможність". Натепер у чинному КУзПБ поняття "неспроможність" використовується для розкриття поняття "неплатоспроможності", а саме як неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами.

Неспроможність виконати зобов'язання ("нездатність") може бути тимчасовою, суб'єктивною або такою, що не має ознак неплатоспроможності. Банкрутство натомість передбачає об'єктивний, підтверджений судом і незворотний характер фінансової неспроможності. Банкрутство – це кваліфіко-

[27] Господарський кодекс України: втратив чинність на підставі Закону № 4196-IX від 09.01.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 17.03.2026).

ваний юридичний стан, який: виникає виключно за наслідками ухвалення відповідного судового рішення (постанови про визнання боржника банкрутом); пов'язаний із неможливістю відновлення платоспроможності іншими способами; встановлює спеціальний правовий режим.

Неспроможність (нездатність) виконати зобов'язання – це фактичний або економічний стан, що характеризує об'єктивну або суб'єктивну неможливість виконання боржником своїх грошових або негрошових зобов'язань у встановлений строк. Неспроможність може бути: тимчасовою, суб'єктивною (зумовленою поведінкою суб'єкта господарювання, менеджментом, форс-мажором тощо), такою, що не переростає в неплатоспроможність. Це саме те з трьох понять, яке не має ані формального юридичного статусу, ані спеціальних процедурних наслідків.

Логіка співвідношення аналізованих суміжних правових категорій може бути представлена у вигляді такої концептуальної послідовності: *"неспроможність" → "неплатоспроможність" → "банкрутство"*. Така модель відображає перехід від найширшого фактичного економічного стану до юридично визначеного та процедурно врегульованого статусу боржника. У цьому ланцюгу неспроможність характеризує загальний економічний стан суб'єкта господарювання, що проявляється у фактичній нездатності виконувати свої зобов'язання. Такий стан може мати різний ступінь інтенсивності, бути тимчасовим або ситуативним і сам по собі не завжди породжує безпосередні юридичні наслідки. Натомість *неплатоспроможність* є вже юридично значущим станом, який свідчить про об'єктивну нездатність боржника виконати грошові зобов'язання у встановлені строки та виступає підставою для застосування процедур, передбачених КУзПБ. Вона характеризується стабільністю та підтверджується сукупністю обставин, що дають змогу зробити висновок про наявність системної фінансової кризи боржника. Водночас у структурі правового регулювання простежується ще один важливий критерій – *неоплатність*, яка відображає ситуацію, коли розмір грошових зобов'язань боржника перевищує вартість його активів. Саме ця обставина фактично становить балансовий критерій неспроможності (balance-sheet insolvency test) і використовується судовою практикою при оцінці фінансового стану боржника, зокрема на стадії вирішення питання про визнання його банкрутом. Водночас чинне законодавство не використовує категорію "неоплатність" як самостійну легальну дефініцію. Натомість відповідні ситуації нормативно охоплюються поняттям *неплатоспроможності*. Так, відповідно до ч. 6 ст. 34 КУзПБ боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі виникнення неплатоспроможності, зокрема, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами або якщо розмір грошових зобов'язань боржника,

pravoua.com.ua

строк виконання яких настав, перевищує вартість активів боржника. Отже, у межах цієї норми балансова неоплатність фактично розглядається як один із проявів неплатоспроможності. Подібна нормативна конструкція, хоча й забезпечує певну гнучкість правового регулювання, водночас призводить до змішування різних за змістом економіко-правових критеріїв. Фактично через категорію неплатоспроможності законодавець описує ситуацію неоплатності, що розширює зміст першої категорії та ускладнює чітке розмежування відповідних понять. Такий підхід певною мірою порушує логічну послідовність понятійного ланцюга, у межах якого неплатоспроможність повинна виступати загальним юридичним станом, тоді як неоплатність – спеціальним критерієм оцінки фінансової неспроможності боржника. На користь необхідності більш чіткого розмежування цих категорій свідчить і ч. 3 ст. 110 Цивільного кодексу України[28], яка передбачає обов'язок ліквідації юридичної особи в разі недостатності її майна для задоволення вимог кредиторів. За своєю економіко-правовою природою ця норма фактично описує саме стан неоплатності, який у системі сучасного законодавства має вирішуватися шляхом застосування процедур банкрутства. Хоча в самій нормі прямо не згадується КУзПБ, її зміст має бланкетний характер і системно кореспондує із положеннями ч. 6 ст. 34 КУзПБ. У підсумку співвідношення категорій "неспроможність", "неплатоспроможність" та "банкрутство" має чітку ієрархічну структуру. Кожна наступна категорія передбачає наявність змістових ознак попередньої, але водночас має власне нормативне значення й не може бути зведена до неї. Банкрутство як юридично встановлений судом статус завжди передбачає існування як фактичної неспроможності, так і об'єктивної неплатоспроможності боржника. Водночас ні неспроможність, ні неплатоспроможність самі по собі не створюють правового режиму банкрутства, оскільки такий режим виникає виключно внаслідок судового рішення та застосування передбачених законом процедур. Отже, розвиток відповідних категорій відбувається у напрямі від фактичного економічного стану до юридично визначеного процесуального статусу, що відповідає загальній логіці правового регулювання інституту банкрутства.

Банкрутство охоплює, але не зводиться до неплатоспроможності та неспроможності. Неплатоспроможність – це економічний стан, який підлягає оцінці. Банкрутство – це результат юридичної оцінки судом цієї неплатоспроможності. Відтак, якщо неплатоспроможність – передумова, то банкрутство – правовий висновок суду, встановлення факту. Таке співвідношення робить поняття "банкрутство" ширшим за змістом, бо воно охоплює як фактичну неспроможність, так і її юридичну інтерпретацію. На відміну від неплатоспроможності чи неспроможності, банкрутство: блокує індивідуальне стягнення; запускає мораторій; формує ліквідаційну масу; трансфор-

[28] Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 17.03.2026).

мує статус усіх кредиторів; вводить нову дієву особу (арбітражного керуючого) та визначає його повноваження; у перспективі може призвести до ліквідації суб'єкта господарювання. Лише банкрутство має нормативно встановлені правові наслідки, які виходять за межі економічного змісту неплатоспроможності. Банкрутство є категорією інституційного рівня, оскільки це інститут, який: передбачає спеціальні процедури; має процесуальну структуру; включає суб'єктів з особливим статусом (арбітражний керуючий, комітет кредиторів та ін.); визначає правила колективної реалізації вимог кредиторів. Неплатоспроможність – це властивість економічного стану боржника. Тому банкрутство є категорією значно вищого рівня абстракції і правової організації.

Неплатоспроможність може існувати без банкрутства. Приклади: фізична особа тимчасово не виконує зобов'язання, але не ініціює процедуру; підприємство має ознаки неплатоспроможності, але проводить позасудову реструктуризацію; жоден кредитор не подає заяву. Однак банкрутство без неплатоспроможності неможливе. Неспроможність виконати зобов'язання є ще ширшою категорією. Вона може бути, як уже зазначалось, тимчасовою, суб'єктивною чи не мати стабільного характеру. Банкрутство ж завжди передбачає об'єктивну, підтверджену та в судовому порядку встановлену неплатоспроможність. Категорії "неспроможність", "неплатоспроможність" і "банкрутство" перебувають у відносинах родо-видової ієрархії та не є тотожними. Неспроможність (нездатність) – найбільш загальне фактичне поняття. Неплатоспроможність – конкретизоване економічне та юридично значуще поняття. Банкрутство – юридично визначений, установлений судом статус, що охоплює обидва попередні рівні. Отже, банкрутство включає у свій зміст як факт неспроможності, так і економічний стан неплатоспроможності, але самі ці стани не охоплюють правову та інституційну природу банкрутства. Це і доводить, на нашу думку, неможливість зворотного охоплення та визначає банкрутство як категорію вищого правового порядку.

Загалом же, здійснені в межах цього дослідження узагальнення та систематизація існуючих доктринальних підходів, аналіз легальних дефініцій КУзПБ, а також сучасних трендів розвитку судової практики Верховного Суду, дають підстави для висновку, що найбільш релевантною українському правопорядку може бути саме *комбінована (синтетична) модель співвідношення базових категорій банкрутства,* у межах якої кожне поняття має чітко окреслений зміст і виконує самостійну функцію в механізмі інсолвенційного регулювання. Така модель відповідатиме системній природі інституту банкрутства та уможливить уникнути термінологічних і кваліфікаційних помилок у правозастосуванні.

Вихідним елементом пропонованої моделі є неплатоспроможність як юридично релевантний економічний стан боржника. У значенні КУзПБ неплатоспроможність пов'язується насамперед із нездатністю боржника вико-

pravoua.com.ua

нати грошові зобов'язання інакше, ніж через застосування процедур, передбачених КУзПБ, що вказує на її переважно ліквіднісний (cash-flow) характер. Саме неплатоспроможність, а не банкрутство, виконує тригерну функцію інсолвенційного регулювання, обґрунтовуючи перехід від індивідуальних способів захисту до колективного процедурного режиму. Важливо, що законодавець не пов'язує неплатоспроможність із презумпцією ліквідації, що підтверджує її потенційну оборотність і відкритість до відновлювальних сценаріїв, у тому числі санаційних і реструктуризаційних.

Іншу, якісно відмінну юридичну природу має *банкрутство*. На відміну від неплатоспроможності як стану, банкрутство у КУзПБ визначається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити платоспроможність і задовольнити вимоги кредиторів інакше, ніж через ліквідаційну процедуру. Це означає, що банкрутство не може існувати поза судовим встановленням і є статусною категорією, яка фіксує фінальну правову оцінку економічного стану боржника. У межах пропонованої комбінованої (синтетичної) моделі банкрутство постає як результат інсолвенційного процесу, що легітимує ліквідацію як єдиний допустимий спосіб завершення правовідносин із кредиторами. Отже, якщо неплатоспроможність обґрунтовує відкриття та перебіг процедур, то банкрутство – їх фіналізацію.

Ключовим елементом, що забезпечує зв'язок між економічною логікою та правовою кваліфікацією переходу від неплатоспроможності до банкрутства, у запропонованій моделі є *неоплатність*. Хоча КУзПБ не містить самостійної легальної дефініції цього поняття, сучасна практика Верховного Суду послідовно надає йому кваліфікуючого значення при вирішенні питання про визнання боржника банкрутом. Суд виходить із необхідності встановлення недостатності майна боржника для задоволення вимог кредиторів, що передбачає зіставлення активу й пасиву. У цьому сенсі неоплатність виконує функцію балансового критерію (insufficiency of assets), який підтверджує економічну незворотність кризи та слугує обґрунтуванням ліквідаційної неминучості. Включення неоплатності як самостійного елементу дає змогу узгодити нормативні конструкції КУзПБ із реальною логікою судового правозастосування.

Над усією цією конструкцією перебуває категорія *неспроможності*, яка у КУзПБ використовується як узагальнююче родове поняття. Законодавець застосовує її як смислову "оболонку", що охоплює як неплатоспроможність як юридично релевантний стан, так і банкрутство як судово встановлений статус. У пропонованій комбінованій (синтетичній) моделі неспроможність не конкурує з іншими категоріями, а виконує інтегративну функцію, забезпечуючи концептуальну єдність інсолвенційного регулювання без ототожнення різних за правовими наслідками явищ.

Отже, запропонована комбінована (синтетична) модель дає змогу вибудувати послідовну ієрархію та логіку переходів між ключовими категоріями:

від неспроможності як загальної характеристики фінансової дисфункції – через неплатоспроможність як юридично релевантний стан – до банкрутства як встановленого господарським судом статусу, обґрунтованого неоплатністю як балансовим критерієм. Її переконливість полягає в тому, що вона: відповідає легальним дефініціям і конструкціям КУзПБ; відтворює реальну логіку практики Верховного Суду; узгоджує економічні критерії з правовими наслідками; та усуває термінологічні колізії не шляхом їх ігнорування, а шляхом функціонального розмежування. Саме з цих підстав така модель співвідношення неплатоспроможності, банкрутства, неоплатності та неспроможності може розглядатися як концептуальна передумова уніфікації правозастосування та як методологічна основа подальшої кодифікаційної еволюції національного законодавства про банкрутство.

Висновки. Сучасний розвиток вітчизняної доктрини права неплатоспроможності закономірно повинен рухатися не шляхом конкуренції різних підходів (формально-юридичного (кодифікаційно-позитивістського), економіко-правового, історико-правового, а також підходу термінологічної диференціації), а в напрямі їх інтеграції. Зміст такої інтеграції полягає у формуванні чіткої, ієрархічно та функціонально впорядкованої класифікації ключових категорій банкрутства, яка: 1) спирається на позитивне законодавство (передусім дефініції та конструкції КУзПБ); 2) узгоджується з економічними реаліями, що становлять фактичну підставу застосування процедур; 3) враховує історико-доктринальний контекст як інструмент уникнення змістових анахронізмів і термінологічної інерції; 4) є придатною для судової практики як стандартизована матриця кваліфікації. Практична цінність інтеграційної моделі, на нашу думку, проявляється у здатності підвищити правову визначеність і єдність судової практики: суд, застосовуючи КУзПБ, потребує не лише буквального тлумачення норм, а й концептуально стабільного понятійного апарату, який дає змогу відрізняти тимчасову кризу ліквідності від системної фінансової неспроможності, неплатоспроможність як юридично значущий стан – від банкрутства як судово встановленого статусу, а також коректно локалізувати "неоплатність" як критерій недостатності майна у тих правових ситуаціях, де вона має вирішальне значення. Отже, інтеграція підходів є не компромісом між теорією і практикою, а необхідною умовою ефективного функціонування інсолвенційного режиму: вона забезпечує одночасно нормативну коректність, економічну адекватність і методологічну передбачуваність правозастосування.

Перспектива подальшого розвитку правової доктрини в контексті банкрутства полягає в переході від фрагментарного використання окремих методологій до системної інтегрованої концепції, здатної слугувати спільною основою для: а) уніфікації судових підходів; б) підвищення точності правової кваліфікації; в) цілеспрямованої кодифікаційної еволюції законодавства про неплатоспроможність. Саме така концепція, будучи одночасно норма-

pravoua.com.ua

тивно обґрунтованою та економічно вмотивованою, створює підстави для підвищення ефективності процедур банкрутства й досягнення їх ключової мети – впорядкованого, справедливого та економічно раціонального врегулювання фінансової неспроможності боржника.

Неспроможність – це фактичний стан боржника, що характеризується неможливістю в певний момент виконати зобов'язання перед кредиторами, незалежно від економічних причин та відсутності ознак стійкої неплатоспроможності. Ключові ознаки: фактичність (стан існує в реальних відносинах, але не має прямої юридичної кваліфікації); моментність і потенційна тимчасовість (не обов'язково стійка або довготривала характеристика); не завжди пов'язана з дефіцитом активів (може бути спричинена затримкою платежів, операційною паузою, зовнішніми чинниками тощо); не породжує автоматично жодних процедурних наслідків у межах КУзПБ; є родовим фактичним явищем, з якого лише в певних випадках виникає юридично значуща неплатоспроможність.

Неплатоспроможність – це об'єктивний і стійкий фінансовий стан боржника, за якого він не здатний виконати грошові зобов'язання у встановлені строки внаслідок недостатності ліквідних активів або дефіциту грошових коштів, що створює підстави для застосування процедур неплатоспроможності в порядку, визначеному цим Кодексом. Ключові ознаки: об'єктивність (стан має економічну зумовленість, не залежить від волі боржника); стійкість (не тимчасова затримка, а стабільний дефіцит ресурсів); неможливість виконання грошових зобов'язань; фінансова причина (нестача активів, ліквідності); юридична значущість – неплатоспроможність є матеріальною передумовою відкриття провадження у справі про банкрутство, але не ототожнюється з ним.

Загроза неплатоспроможності боржника – особливий фінансово-господарський стан боржника, за якого на підставі об'єктивно встановлених обставин існує реальна й високою мірою ймовірна неспроможність боржника у найближчий період (зокрема протягом наступних дванадцяти місяців) належним чином виконувати свої грошові зобов'язання у встановлені строки та здійснювати звичайні поточні платежі без порушення інтересів інших кредиторів, зокрема, коли задоволення вимог одного чи кількох кредиторів призводить або може призвести до неможливості виконання грошових зобов'язань перед іншими кредиторами; такий стан є самостійною юридичною підставою (а в окремих випадках – і обов'язком) звернення боржника до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) і юридичним фактом, що зумовлює застосування спеціального процесуального режиму, передбаченого КУзПБ у взаємодії з нормами Господарського процесуального кодексу України[29].

[29] Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 17.03.2026).

Банкрутство – встановлений судом юридичний стан боржника, який унаслідок стійкої неплатоспроможності остаточно втратив здатність відновити платоспроможність і виконати грошові зобов'язання в інший спосіб, ніж через передбачені КУзПБ судові процедури. Неспроможність за такого підходу є найширшою категорією, яка може бути попереднім або тимчасовим станом, але не є юридичним статусом і не має процедурного наслідку. Неспроможність – найбільш загальний фактичний стан, який може бути тимчасовим і не завжди пов'язаний з глибокими фінансовими проблемами. Неплатоспроможність – юридично значуща форма неспроможності, що є передумовою відкриття провадження. Тоді як банкрутство – юридичний статус, що встановлюється судом на основі неплатоспроможності, але виходить за межі економічної характеристики та створює спеціальний правовий режим.

Ключовою проблемою сучасного українського інсолвенційного регулювання є нашарування економічних, юридичних і процедурних понять у межах одного термінологічного поля. У законодавстві та судовій практиці категорії "неплатоспроможність", "банкрутство", "неоплатність" і "неспроможність" нерідко використовуються як такі, що ніби конкурують між собою, хоча фактично вони описують різні рівні одного й того самого явища – фінансової дисфункції боржника.

Виходити слід, вважаємо, з принципової тези: понятійні конфлікти виникають не через "неправильні" дефініції, а через відсутність чіткого розмежування рівнів, на яких ці дефініції мають застосовуватися. Тому замість спроб уніфікувати всі категорії в одну площину пропонуємо *ієрархічно-структурний підхід (чотирирівнева модель),* який корелює з реальною логікою правозастосування.

Першим (базовим) є *економічний (фактичний) рівень,* на якому фіксується реальний фінансовий стан боржника, ще до будь-якої правової кваліфікації. На цьому рівні йдеться не про юридичні категорії, а про економічні феномени, зокрема: дефіцит ліквідності та порушення грошових потоків (cash-flow); надмірну заборгованість і дефіцит активів (balance-sheet). Цей рівень має вирішальне значення для експертних висновків, фінансового аналізу, аудиту, економічних прогнозів, але не є самодостатнім для правових наслідків. Його роль у правозастосуванні полягає у створенні фактичної основи, на якій згодом здійснюється юридична кваліфікація. Принципово важливо, що ані ліквідні проблеми, ані дефіцит активів самі по собі не породжують інсолвенційних правових наслідків.

Другий – *юридико-кваліфікаційний рівень* є центральним. Саме на ньому економічна дисфункція трансформується в неплатоспроможність як юридично релевантний стан, визначений КУзПБ. На цьому рівні відбувається принциповий перехід: від економічного факту до правової кваліфікації. Неплатоспроможність тут постає не як будь-яка фінансова скрута, а як така нездатність виконувати грошові зобов'язання, яка об'єктивно потребує за-

стосування спеціальних процедур, передбачених КУзПБ. З погляду правозастосування саме цей рівень є ключовим для вирішення питання про допустимість відкриття провадження у справі про банкрутство. Він дає змогу відмежувати: тимчасові фінансові труднощі; від системного стану, що виходить за межі індивідуального захисту прав кредитора.

Третій – *процедурний рівень* – фіксує момент, коли неплатоспроможність перестає бути лише кваліфікованим станом і набуває процесуального виміру. Йдеться про відкриття та перебіг провадження у справі про банкрутство. На цьому рівні реалізуються ключові інсолвенційні механізми: колективність задоволення вимог; мораторій на індивідуальне стягнення; конкурсність і пріоритетність вимог; спеціальні правила управління майном і діяльністю боржника та ін. З погляду запропонованої моделі важливо, що процедурний рівень не створює нових економічних або статусних категорій, а лише інституціоналізує вже встановлений стан неплатоспроможності. Це дає змогу чітко відмежувати питання "чи є неплатоспроможність?" (юридико-кваліфікаційний рівень) від питання "як саме на неї реагує право?" (процедурний рівень).

Четвертий – *статусно-фіналізаційний рівень* є завершальним і найбільш насиченим з точки зору права. Саме тут виникає банкрутство як установлений господарським судом статус, який фіксує: неможливість відновлення платоспроможності; необхідність переходу до ліквідаційної процедури. Ключовою особливістю цього рівня є те, що банкрутство не може бути встановлене без додаткового економіко-правового обґрунтування, яким у практиці Верховного Суду виступає неоплатність – недостатність активів для задоволення вимог кредиторів. У запропонованій моделі неоплатність: не конкурує з неплатоспроможністю; не підміняє її; а виконує кваліфікуючу функцію саме на статусно-фіналізаційному рівні, підтверджуючи незворотність кризи.

Запропонована чотирирівнева модель уможливлює зняти концептуальні суперечності між КУзПБ, який оперує неплатоспроможністю і банкрутством, а також КУзПБ та судовою практикою, де акцент робиться на неоплатності. Ці категорії перестають конкурувати, оскільки вони розміщені на різних рівнях аналізу, кожна з них виконує власну, незамінну функцію в правозастосуванні. Отже, конфлікт між "неплатоспроможністю" та "неоплатністю" є не змістовим, а методологічним, і знімається шляхом коректного рознесення понять за рівнями. Така модель синтезує економічний, юридичний і процедурний підходи, відображає реальну логіку судового правозастосування, дає змогу вибудувати внутрішньо узгоджену понятійну систему (понятійно-категоріальний апарат банкрутства). Її практична цінність полягає, на нашу думку, у створенні універсальної матриці кваліфікації, яка може бути використана судами, арбітражними керуючими, законодавцем і правовою доктриною для точного й передбачуваного застосування законодавства про банкрутство.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bohatyr V, *Likvidatsiina protsedura – zakliuchna protsedura u spravakh pro bankrutstvo* (Helvetyka 2021) (in Ukrainian).
2. Dzhun V, *Instytut nespromozhnosti: svitovyi dosvid rozvytku i osoblyvosti stanovlennia v Ukraini* (Iuryd. praktyka 2006) (in Ukrainian).
3. Khomko L, Yanovytska A, *Pravove rehuliuvannia bankrutstva: navch. posib.* (Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav 2022) (in Ukrainian).
4. Poliakov B, *Pravo nespromozhnosti (bankrutstva) v Ukraini: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* (In Yure 2011) (in Ukrainian).

Edited books

5. *Realizatsiia prava na pidpryiemnytsku diialnist: stan ta perspektyvy* (A Bobkova, A Zakharchenko (red), Dakor 2021) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Boreiko O, 'Katehorii "nespromozhnist" i "bankrutstvo" v pravi ta teorii' [2012] 13 Pravnychyi visnyk Universytetu "KROK" 68–72 (in Ukrainian).
7. Dzhun V, 'Pro hlosarii instytutu nespromozhnosti' [2003] 2 Visnyk hospodarskoho sudochynstva 124–127 (in Ukrainian).
8. Mikusheva I, 'Rozvytok normatyvnoho rehuliuvannia vidnosyn u sferi bankrutstva v Ukraini' [2012] 2 Biuleten Ministerstva yustytsii Ukrainy 150–154 (in Ukrainian).
9. Openko D, 'Istoryko-pravova evoliutsiia instytutu bankrutstva' [2012] 3 Almanakh prava 414–416 (in Ukrainian).
10. Poliakov B, 'Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrutom" v redaktsii vid 22 hrudnia 2011 r. № 4212-VI' [2013] 1–2 Sanatsiia ta bankrutstvo 256–260 (in Ukrainian).
11. Poliakov R, 'Pidstavy vidkryttia provadzhennia u spravi pro bankrutstvo (nespromozhnist) v Ukraini ta v Nimechchyni' [2020] 8 Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo 87–94 (in Ukrainian).
12. Rybka I, 'Pravova pryroda neplatospromozhnosti u tsyvilnomu pravi Ukrainy' [2016] 37(2) Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo 40–45 (in Ukrainian).
13. Shynkar M, 'Pravova pryroda bankrutstva (nespromozhnosti) bankivskykh ustanov: doktrynalni pidkhody' [2017] 5 Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo 63–67 (in Ukrainian).

Dictionaries

14. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. T. 5: N-O* (AN Ukrainskoi RSR, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, I. K. Bilodid (holova redkol), Nauk. Dumka 1974) (in Ukrainian).

Theses

15. Bohatyr V, 'Likvidatsiina protsedura yak okrema sudova protsedura u spravakh pro bankrutstvo' (dys d-ra f-fii 081 "Pravo", 2020) (in Ukrainian).

Conference papers

16. Bondarchuk O, 'Istoriia rozvytku bankrutstva v Ukraini', *Kruhlyi stil "Pravozastosuvannia ta sudova praktyka u protsedurakh bankrutstva i neplatospromozhnosti"* <https://supreme.court.

gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bondarchuk_.pdf> (accessed 17.03.2026) (in Ukrainian).

Websites

17. Pravda ruska. Teksty na osnovi 7 spyskiv ta 5 redaktsii. Sklav ta pidhotuvav do druku prof. S. Yushkov. K.: VUAN, 1935. Redaktsiia IV. S. 137– 144 <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (accessed 18.03.2026) (in Ukrainian).

Oleh Vaskovskyi

THE ECONOMIC AND LEGAL NATURE OF CORE BANKRUPTCY CATEGORIES AND THEIR SIGNIFICANCE FOR THE APPLICATION OF LAW

Abstract. This article examines the conceptual foundations of the institution of bankruptcy, structured into core categories such as "cash-flow insolvency" (neplatospromozhnist), "bankruptcy" (bankrutstvo), "balance-sheet insolvency" (neoplatnist), and "insolvency" (nespromozhnist), among others, which serve as the basis for the formation of modern legislation, its codification, and the application of law, as well as for the development of judicial practice and the crystallization of scientific thought into multidirectional doctrinal approaches to understanding both the institution of bankruptcy and the paths of legal regulation for relations that arise during the economic turbulence of business entities.

The purpose of this study is to enhance the legal certainty of the conceptual apparatus of the institution of bankruptcy. A comprehensive analysis of existing approaches to understanding key definitions – specifically the formal-legal (codification-positivist), economic-legal, and historical-legal approaches, as well as the approaches of terminological differentiation and functional delimitation – reveals an objective need for their integration to achieve unity in understanding these key definitions as the primary criterion for the typology of a debtor's economic crisis and for ensuring greater predictability in the application of bankruptcy legislation.

Furthermore, the study establishes the feasibility of applying a combined model for correlating core bankruptcy categories, which enables the construction of a consistent hierarchy and a logical transition from "insolvency" – as a general characteristic of financial dysfunction – through "cash-flow insolvency", to "bankruptcy" as a specific legal status established by the court.

Consequently, the problematic overlapping of economic, legal, and procedural concepts within a single terminological field constitutes the primary challenge of modern Ukrainian insolvency regulation, which can be resolved by clearly delimiting the levels at which definitions are applied. The proposed four-level model of the hierarchical-structural approach allows for the removal of contradictions between legislation, which operates with the categories of "cash-flow insolvency" and "bankruptcy", and judicial practice, which focuses directly on "balance-sheet insolvency".

Keywords: bankruptcy; cash-flow insolvency; balance-sheet insolvency; insolvency; bankruptcy proceedings.